

BRIGA ZA ČOVJEKA U CRKVI DANAS

Dr Ivan FUČEK

UVOD

Radi se o oživotvorenju onoga što je rečeno u dokumentima Crkve o brizi za čovjeka. Ovako formulirana tema uvodi nas u „mare magnum” – u ocean pozitivnih vidika, problema, refleksija, podataka, što nije moguće obuhvatiti jednim predavanjem. Tako postavljeno pitanje je više manje identično s formulacijom pape Ivana Pavla II. u enciklici *Redemptor hominis*, sažetom i pregnantnom ali nevjerojatno obuhvatnom, koja glasi: „Čovjek-put Crkve”.¹

O čemu mislimo govoriti?

Polazište nam je konkretna situacija ovog svijeta označena epohalnim kulturnim promjenama. Tu doživjeti imperativ koji se stavlja na Crkvu u vidu preobrazbe njenih struktura i temeljite prisebnosti u njenim konkretnim djelima. Unatrag dva decenija Crkvi je to samo po sebi razumljivo, pa je ona dala i bezbrojne impulse od Ivana XXIII. i Drugog vatikanskog do Ivana Pavla II. Ipak, izgleda, vrijedi i danas ono što su kolovoza 1964. teolozi Arnold, Rahner, Schurr i Weber napisali u uvodu prvog sveska *Handbuch der Pastoraltheologie*: „Crkva izgleda kao skup mnogih pojedinačnih radnih mjesta, a ne kao jedan jedini velik po planu obrađen vinograd!”²

Materijalni predmet brige Crkve je čovjek sa sveopćim svojim životom, sve tamo dokle ga Crkva može zahvatiti.³ Znači, čovjek u svim svjetskim zbivanjima i okolnostima, od pojavka kršćanstva na planeti do danas. U granicama ovog rada povijesni vidik ne možemo vrednovati. U optici nam je čovjek danas, sada; onakav kako ga opisuje papa u *Redemptor hominis*: „Čovjek... u svoj svojoj istini, u svemu što on jest. Nije riječ o čovjeku *apstraktnom*, nego stvarno kakav jest, *kon-*

1 Služim se hrv. prijevodom u GK, br. 7–1. travnja 1979, *Otkupitelj čovjeka*, tč. 14: „...taj je čovjek prva staza kojom Crkva mora proći ispunjavajući svoje poslanje. Taj je čovjek prvi i osnovni put Crkve, put što ga je sam Krist zacrtao...”

2 K. RAHNER (brigom), *Handbuch der Pastoraltheologie* I–IV, Freiburg i. Br. 1964–1969, ovdje Bd. I, str. 5.

3 Usp. ondje, Bd. I, str. 5–6 i 93 sl.; usp. B. SEVESO, *Teologia pastorale*, u *Dizionario Teologico Interdisciplinare*, vol. 1, Marietti, 1977, str. 89–98, osobito 94–97.

kretnom, povijesnom. Riječ je o *svakom* čovjeku, jer svaki je pojedinac obuhvaćen otajstvom Otkupljenja, sa svakim pojedinim Krist se po tom otajstvu zauvijek sjedinio (...) te je upravo zbog otajstva Otkupljenja povjeren brizi Crkve. Ta se briga Crkve odnosi na svega čovjeka te je na sasvim osobit način na njega usredotočena. Predmet te brige je čovjek u svojoj jedinoj i neponovljivoj ljudskoj stvarnosti, u kojoj ostaje nerazorena slika i sličnost sa samim Bogom (usp. Post 1, 27)".⁴

Briga Crkve je, dakle, „čovjek... na zemlji jedino stvorenje koje je Bog htio radi njega samoga” (GS 24).⁵ To je „čovjek kakvim ga je Bog 'htio', kakvim ga je od vječnosti 'izabrao', pozvao, odredio za milost i slavu: upravo je to 'svaki' čovjek, čovjek *najkonkretniji, najstvarniji*. To je čovjek u svoj punini otajstva kojemu u Isusu Kristu postade sudionikom...”⁶

Formalni objekt, ili vid pod kojim ovdje uzimamo tu brigu Crkve za čovjeka, je „služenje” — „diakonia”. Što Crkva sada, u ovoj situaciji svijeta, za čovjeka čini ili bi morala činiti. To važi za sve koji smo u službi čovjeka: papu, biskupe, svećenike, laike, za sve vidove institucija, sredstava rada i metoda. Radi se, dakle, o služenju čitave Crkve čovjeku u najrazličitijim okolnostima ovog povijesnog trenutka,⁷ uvjetovano tim i takvim povijesnim obilježjima.⁸

Ta je diakonia upravljena konkretnom čovjeku na konkretan način. „Crkva ne može zanemariti čovjeka, jer čovjekova 'sudbina' — što znači izbor, poziv, rođenje i smrt, spasenje ili propast — sve je tijesno i nerazdvojivo sjedinjeno s Kristom. I to se odnosi upravo na svakoga čovjeka na ovom planetu (...). Riječ je, dakle, o svakom čovjeku u svojoj neponovljivoj stvarnosti njegova bića i djelovanja, razuma i volje, savjesti i srca”.⁹ Crkva ne može ostati „neosjetljiva” prema onome „što služi istinskomu dobru čovjeka, kao što ne može ostati ravnodušna prema onom što ugrožava”.¹⁰

Dakako, briga Crkve se ne ograničuje samo na vjernike, one koji su krstom vode ugrađeni u Božji narod ili koji drže bar neki kontakt s Crkvom, nego ovdje gledamo naprosto „izlazak” Crkve u svijet ovakav kakav jest, u evangelizatorski rad, u svu ekstenziju i ekspanziju sjemena radosne vijesti — sve do zadnjeg čovjeka, ako takav postoji. Više imamo pred očima taj formalni predmet — „takvo služenje” — nego materijalni, koji ovdje velikim dijelom pretpostavljamo ili ga uzimamo uključno.

Uočljiv je i jasan naš zadnji *cilj* tj. kamo smjera sva naša diakonia: u konkretnosti života i praksi svakidašnjice treba da „svaki čovjek uzmogne pronaći Krista, kako bi Krist mogao sa svakim čovjekom hodati stazom života, snagom istine koja

4 *Otkupitelj čovjeka*, tč. 13 (v. bilj. 1).

5 Cit., ondje, tč. 13.

6 Ondje.

7 K. RAHNER (brigom), *Handbuch der Pastoraltheologie*, I, str. 5–6 (v. bilj. 2).

8 Ondje, str. 98.

9 *Otkupitelj čovjeka*, tč. 14. (v. bilj. 1).

10 Ondje, tč. 13.

pokreće čovjeka i svijet, a koja se nalazi u otajstvu Utjelovljenja i Otkupljenja, i snagom one ljubavi koja iz tog otajstva zrači”.¹¹ To je, dakle, čovjek kome je ponudena milost i slava, pa zato sve ono od čega je čovjekov život sazdan treba da odgovara „pravom ljudskom dostojanstvu”,¹² u njegovu vremenitom i vječnom određenju. Bliži cilj ovog predavanja je sama naša diakonia (kakva je?), preko koje se ostvaruje briga Crkve.

Metoda nam je manje biblijsko-teološka s više povijesno-sociološko-pastoralna: čovjek ovog trenutka, u svom ambijentu, u riječi, u simbolima, stradanjima i radostima.

Ovako koncipiran rad nije mogao biti moje originalno djelo. Vjeran proukama mnogih koji su se tim predmetom bavili, želim što je moguće prikladnije iznijeti njihove rezultate. Prije svih, slijedim radove Walberta Bühlmanna, generalnog tajnika misija kapucinskog reda,¹³ i radove oca Karla Rahnera.¹⁴ Nisu sve ideje nove i nepoznate, ni statistike nam nisu strane, ali ovako skupljene i sistematizirane mogu nam pomoći svestranijoj i dubljoj, svježijoj refleksiji o našoj brizi za čovjeka.

Želja je da se potaknemo na nov elan i razmišljanje o „znakovima vremena” koji nas gone. Ne želim nikoga omalovažiti ni davati lekcije; za to nisam pozvan. Ukoliko se ipak nekome poneki naglasak učini prejak, presmion ili čak iritirajući, neka se to pripiše nespretnosti moga izražavanja, a ne lošoj volji ili nakani indiscretnog obaranja postojećeg.

Sve što je vrijedno u našoj diakoniji valja još utvrditi, obogatiti i unaprijediti. Ono što je manje vrijedno (a takvih stvari uvijek bude) treba kritički ispitati i reformirati, a ono što je izrazito loše (ako se takvo nađe) mora nas revolucionirati na temeljitu refleksiju: na koji način to ukloniti smionom hrabrošću i nadomjestiti boljim, suvremenijim, možda, dubljim i duhovnijim.

Napokon, ovo predavanje ne može biti drugo nego lepeza jednostavnih ali iskrenih refleksija uz obilnu panoramu informacija. Genus kojim se ovdje služim mogao bi se svrstati u „puncta meditationis”. Razmatramo, dakle: – o situaciji u kojoj se kao Crkva nalazimo; – o samom cilju naše brige (diakonie) za današnjeg čovjeka. Zatim slijede četiri vrlo konkretna poglavlja, svako s više vidika, koja

11 Ondje, tč. 13.

12 Ondje, tč. 14.

13 W. BÜHLMANN, *La terza Chiesa alle porte. Un' analisi del presente e del futuro ecclesiali*, ed. Paoline, 1976⁴ (služim se ovim izd.) (orig. nasl. *Es kommt die dritte Kirche. Eine Analyse der kirchlichen Gegenwart und Zukunft*): ta je knjiga rezultat mnogostrukih teološko-pastoralno-sociološko-etnografskih istraživanja. Pisac je mnogo putovao po svim kontinentima, uvijek u svojstvu „ispitivanja”. Poznata su njegova druga djela: – *Afrika*, Münster 1963; – *Afrika gestern, heute, morgen*, Freiburg i. Br. 1960; – *Sorge für alle Welt*, Freiburg i. Br. 1967; K. RAHNER, *Strukturwandel der Kirche als Aufgabe und Chance*, Freiburg i. Br. 1973³ (tal. pr. *Transformazione strutturale della chiesa come compito e come chance*, Brescia 1973; Usp. također: B. HÄRING, *Teologia della protesta*, Brescia 1972; R. LOMBARDI, *Terremoto nella Chiesa*, Torino 1970; J. RATZINGER, *Glaube und Zukunft*, München 1970; J. DELUMEAU, *Il cristianesimo sta per morire*, Torino 1978.

14 Uz spomenute radove u bilj. 2 i bilj. 13, treba posebno spomenuti *Schriften zur Theologie I–XIV*, Benziger, Einsiedeln/Zürich 1954–1979; ISTI, *Grundkurs des Glaubens. Einführung in den Begriff des Christentums*, Freiburg i. Br. 1978¹⁰. K. LEHMANN i A. RAFFELT (brigom), *Rechenschaft des Glaubens. Karl Rahner-Lesebuch*, Benziger – Herder (Zürich–Köln, Freiburg–Basel–Wien) 1979.

nam neminovno stavljaju pitanje kako smo ažurirani kao Crkva u smislu istog služenja čovjeku: – jesu li crkvene službe dovoljno ažurne prema tom cilju?; – jesu li crkvene institucije prilagodene istom cilju?; – jesu li sredstva naše evangelizacije obnovljena i pročišćena u odnosu na taj cilj?; – napokon, jesmo li našim postupcima dali one pomake koje nam nameće vrijeme koje živimo kako bismo savršnije služili istom čovjeku?

I. NOVI BARICENTAR CRKVE

Radi se o novoj situaciji: Crkva se oprašta sa Zapadom. Letimičan pogled na kartu svijeta kaže da je Evropa patuljak okružen gigantskim kontinentima. Pogled u povijest svijeta kaže da je taj patuljak, zahvaljujući svojoj inteligenciji i energiji, postao voditelj na planeti. Pogled u stvarnost sadašnjosti kaže da je hegemonija tog patuljka pri svršetku.

Narodi „prvog svijeta“ tvore socijalistički blok Istoka. Narodi „drugog svijeta“ predstavljaju zapadni blok kapitalizma. Narodi „trećeg svijeta“ na jugu globusa – Latinska Amerika, Afrika, Azija s Oceanijom – u opasnosti od novog kolonijalizma, knjiže prva iskustva na svjetskoj političkoj pozornici; u Ujedinjenim narodima raspoložu većinom glasova, pa se za njih bori kako Istok tako i Zapad.¹⁵

Recipročno tome poznat je i neologizam „treća Crkva“. Bacimo malo svjetla na sve „tri“ Crkve!

„Prva Crkva“ u „prvom svijetu“ uživa privilegij prvorođene (prvih 8 koncila bilo je na Istoku), još i danas odražuje strukturu ranih kršćanskih stoljeća s vrlo autonomnim patrijarhatima, sa starokršćanskom mistikom, s naglašenom vjerom u Uskrslog, s molitvom Pantokratoru i Milosrdnom u dugotrajnoj polaganoj liturgiji. U toj Crkvi još uvijek živi jaka tradicija Pracrkve, a jer je rasla u duhovnosti i napredovala u teološkoj refleksiji, ona ima što kazati i zapadnoj Crkvi, koja se sada obnavlja na autentičnim izvorima.

Istočna Crkva je velikim dijelom Crkva šutnje iz koje su se u svijet manje čuli glasovi biskupa, a više nekih pisaca kao Pasternaka, Solženjicina, Wurmbranda... Ovaj posljednji, razočaran bogatim životom Crkve na Zapadu, kamo je došao nakon 14 godina zatvora u Rumunjskoj, više je trpio na slobodi negoli u tamnici: bio je žedan neosporne ljepote progonjene Crkve koja slijedi Krista u siromaštvu i bijedi – tako je izjavio.¹⁶

Međutim, vjerni narod istočne Crkve, osobito mladež – ne samo ona koja se okupljala oko svećenika Dudka – nego i druga u vezi s fokolarinima i drugim zapadnim skupinama, pjeva liturgijske himne, razmatra Bibliju i pohada bogomolje. Jakost je ove Crkve u njenom osobnom „iskustvu vjere“ kojim može obogatiti drugu i treću Crkvu.

Neki proroci naviještaju njenu osobitu ulogu u Rusiji. O. Spengler, ima šezdesetak godina (1918), u knjizi *Propast Zapada* kaže da je kršćanstvo dosada pozna-

15 Naravno, ovo je jedna od proizvoljnih klasifikacija, i ne upotrebljavaju svi jednoznačno taj izraz „Treći svijet“.

16 R. WURMBRAND, *Gefoltert für Christus*, Wuppertal 1969, str. 80.

valo dvije epohe velikih misaonih preokreta: prvu od 0. do 500. godine na Istoku, drugu od 1000. do 1500. na Zapadu, a treća će se dogoditi u ruskom svijetu u prvoj polovici slijedećeg tisućljeća.¹⁷ Kao da je u duhu čitao misao velikog ruskog mitropolita Nikodima koji je inače bio zaljubljen u katoličku Crkvu. Umro je prije nego je uzmogao ostvariti svoje namisli. Šesti infarkt ga je pogodio u trenutku razgovora s papom Ivanom Pavlom II, rujna 1979.

„*Druga Crkva*” je ova naša zapadna. Antonomazijom postade tijekom stoljeća Crkvom „naprosto” i „majkom” Crkava novoga svijeta. Borila se preko misionara za čovjeka na svim paralelama. Ponovno je zainteresirala čovjeka drugim vatikanskim saborom i prodorom Duha Svetoga u kome se obnova događa. Nakon snažne euforije na Drugom vatikanskom saboru pretrpjela je razdoblje kontestacije i pad crkvenog života. Liturgijska obnova na narodnom jeziku donijela je male rezultate. U Evropi se pohađanje mise smanjilo na 15 posto, zvanja je znatno manje, a duhove je uznemirilo i pitanje: nije li ipak prvi zadatak Crkve danas rad na socijalnom polju a ne toliko na duhovnom (briga za bolesne, hendikepirane, siromašne, djecu...), u čemu se složilo 80 posto katolika Zapadne Njemačke, Francuske i Italije.

K. Rahner u knjizi *Strukturwandel der Kirche als Aufgabe und Chance*, koju nazivaju njegovom „duhovnom oporukom”, utopistički govori: Na Zapadu još postoje ostaci društveno strukturiranog kršćanstva, u kome je sve još uređeno homogeno i hijerarhijski, i u kome javno mišljenje još snažno utječe ili čak nadmješta osobno opredjeljenje. Ali taj sredovječni oblik kršćanstva svršava i pretvara se u zajedništvo onih koji se osobno u slobodi odlučuju za vjeru i koji se dosta kritički odnose i prema profanom društvu i prema Crkvi. Prije ili kasnije zadnje malogradanske i seljačke oaze, iz jedne povijesne epohe koja ide kraju, potpuno će iščeznuti. Ali kako se taj proces ne odvija svagdje istovremeno, stvarat će napetosti koje će valjati nadvisivati recipročnim poštivanjem i prihvaćanjem mnogoobličnosti, a ne dati mjesta krutim polarizacijama. No jedno će biti sigurno: vrijeme će raditi u prilog ovom procesu i Crkva će se morati s njim uskladiti da nespremna iznenada ne upadne u maglu.¹⁸ Tako K. Rahner.

Drugi se pitaju, hoće li „druga Crkva” imati još zadaću za budućnost? Imat će ukoliko se otvori horizontima novih potreba čovjeka, vodena Duhom Svetim i bratskim zajedništvom, ukoliko svježinom istog Duha uspjeje ponovno oduševiti mlade, ukoliko bude imala hrabrosti sebe otkopčati od zapadne kulture (grčko-rimske kao jedine) i koraknuti od Zapadne Crkve u „Crkvu svijeta”. Papa Ivan Pavao II., čini se, to već svjesno provodi od Pueble do Poljske, Irske, Amerike i Turske, Afrike, Brazila, Francuske, Njemačke, do onih skupina mladeži koje se trajno sve više zbijaju oko njega. Na vagi smo. Tu negdje, kažu eksperti, mogla bi se dogoditi smrt ili renesansa zapadnog kršćanstva.¹⁹

17 O. SPENGLER, *Der Untergang des Abendlandes*, Bd. I, Wien 1918; Bd. II, München 1922, ovdje II, str. 321 (hrv. pr. *Propast Zapada*).

18 K. RAHNER, *Strukturwandel der Kirche*, itd., str. 21–48 (v. bilj. 13).

19 W. BÜHLMANN, *Nav. dj.*, str. 36: u ovom ga dijelu izlaganja vjerno slijedim (v. bilj. 13).

„*Treća Crkva*“ obuhvaća ona područja planete koja sada kao novi elementi ulaze u svjetsku i crkvenu povijest, a koja nam u bliskoj budućnosti spremaju iznenađenja. Nalazimo se u procesu koji će uskoro – ako ne dođu nagle nepredviđene katastrofe – premjestiti Crkvu iz njene dvotisućljetne domovine u novi baricentar trećega svijeta. Računa se da će svršetkom ovog tisućljeća u Evropi i Sjevernoj Americi biti oko 796 milijuna kršćana, a u Trećem svijetu 1118 milijuna. I tako bi prva i druga Crkva zajedno imale 42 posto vjernika, a treća Crkva 58 posto. Tu su uključeni protestanti i pravoslavni.

A za samu katoličku Crkvu ovo je premještanje još očitije: prva i druga Crkva brojit će oko 30 posto, a treća Crkva oko 70 posto katolika.²⁰ Nije važna savršena egzaktnost ovih predviđanja, ali je važno da naša generacija već doživljava tu seobu Crkve u južnu hemisferu.

Razlozi? Istočna i zapadna Crkva su statične, danas jedva knjiže nove konverzije, ali zato mnogo apostazija. Južna Crkva je dinamična. Živi u krajevima s eksplozijom pučanstva: dok je u Evropi od 1930–1965. porastao broj pučanstva za 25,07 posto, u Latinskoj Americi, na primjer, porastao je za 125,00 posto. Samo egoizam Zapada može biti žalostan zbog toga. Naprotiv, radost radi novih nečuvenih mogućnosti koje su nude Crkvi s tim novim siromašnim ali dinamičnim narodima trećega svijeta! To je put Crkve prema narodima mladih, dok Evropa sve više stari. U Aziji s Latinskom Amerikom 43 posto, a u Africi 44 posto stanovništva je ispod 15 godina, a 2/3 stanovništva svih triju kontinenata mlade je od 25 godina.

Južna Crkva, koja nastaje, zaista je Crkva mladih. To su nevjerovatne i dosada jedinstvene šanse za evangelizaciju! U svakom slučaju, treća Crkva je Crkva budućnosti i budućnost Crkve na planeti. U hemisferi siromaštva, bolesti, mozaika nekršćanskih religija, traženja istine, gdje sada treća Crkva udara svoje središte, majka zapadna Crkva može doživjeti novo oduševljenje i smisao svoje egzistencije. Radi se, dakle, o novoj orijentaciji, jer je činjenica da treći svijet na planeti postaje prvi.²¹

Sociolozi smatraju da već od 1950. naovamo Rim nije više središte svijeta, kako je to bio dotada sve od rimskog doba; da grčko-rimska kultura nije više temelj i isključivi korijen svjetske kulture, kako smo to mirno mislili od srednjeg vijeka ovamo; da povijest Evrope nije sva svjetska povijest, kako se dosada istovještovalo; dosljedno, rimska Crkva treba da temeljito razmisli o svom položaju u svijetu koji se rađa. Taj položaj neće više biti određen zapadnom kulturom nego sadašnjošću i budućnošću novih kontinenata. Perspektivu i nadu Crkve tvorit će Crkve Istoka i Juga, koje više ne treba da budu bezuvjetno vezane uz strukture, kako smo ih razvili kroz povijest u našim zapadnim tradicijama.

Prisustvujemo nastanku treće Crkve. Njena čvrsta ukorijenjenost u domaće

²⁰ Usp. ondje detaljne i pomno izrađene statistike str. 37–39.

²¹ Ondje, str. 40–41.

„urodeničko“ tlo tvorit će njenu snagu, a u isto vrijeme i bogatstvo univerzalne Crkve. Važno je kako ćemo se prema tome postaviti.²²

2. NOVA BRIGA ZA NOVOG ČOVJEKA

Milijarde očekuju nešto bolje. Samo u trećem svijetu 1,05 milijardi mladih otvorenim očima gledaju svijet i dive mu se puni očekivanja i nade. Što će im donijeti slijedećih 20 godina, do njihove srednje dobi života? Ispunjenje očekivanja ili razočaranje? Nismo uspjeli staviti pod kontrolu naoružanje ni bogatih ni siromašnih, i svijet strepi. Damoklov „mač“ kao da se otkapča. Svakog je trenutka moguće da izrastu atomske gljive nad našim metropolama.²³ „Prava čovjeka“, koja je U Thant smatrao definitivnim, valjda najdražim uspjehom Ujedinjenih naroda, u mnogim se krajevima ne poštuju. Volumentozni izvještaji svjetskih organizacija, njihovi bezbrojni prijedlozi, godišnji budžet od 184 milijuna dolara i staff od 9000 službenika iz 100 nacija nisu uspjeli obnoviti lice zemlje. Na ovoj našoj zemlji s titanskim ostvarenjima širi se opasna zaraza zamora, osjećaj teške klonulosti i nemoći.)

Prije 2000 godina, pod carom Augustom, „kad je čitav svijet bio u miru“, kako čitamo u rimskom Martirologiju, „u Betlehemu Judinu“ rodi se Spasitelj svijeta. Danas treba da ponovno uđe u svijet, koji se nalazi u neredu, otuđenju, mržnji. Svijet ga više treba nego jučer. Kad bi se Krist iznenada vratio i pojavio među nama kao ono u *Velikom inkvizitoru* na trgu Seville, bi li bolje prošao! Ali Uskrsli živi među nama, upravlja Crkvom i preko nje vodi brigu za čovjeka. Morali bismo imati talenat Gertrude von Le Fort ili ljubav obraćenika Schliera i Petersona da donekle izrazimo ono što Crkva znači za čovjeka. Ali je važniji način kojim ona samu sebe legitimira pred čovjekom.²⁴

Na Koncilu je Crkvi bila najomiljenija izreka o sebi – „universale salutis sacramentum“: opći sakrament spasenja.²⁵ „Spas“ označava pozitivan dijalog s dobrim Bogom u jezgri ljudske osobe (usp. GS 16 i 14). Karakter spasenja želi obuhvatiti čovjeka u osobnoj neposrednoj njegovoj cjelovitosti sa svim pripadnim društveno-kozmičkim odnosima. Ni grijeh se više ne promatra isključivo kao čin pojedinca; nalazimo ga utjelovljena u strukture političke i socijalne nepravde. Dosljedno, spas u punom smislu, kako bi se izrazio J: Linssen, uključuje oslobod-

22 Impresivne su u tome skice „karte svijeta“, koje donosi W. BÜHLMANN, nav. dj. str. 106–107; centar svijeta od 0–500. god. (Rimsko Carstvo), od 500–1500. (Evropa i Sjeverna Afrika), od 1500–1950. (pomicanje centra svijeta prema novim narodima), od 1950. dalje (centar svijeta negdje u Oceaniji), usp. str. 108, 192 sl., 309 sl.

23 Pomislmo samo na političku situaciju konkretne zategnutosti između Istoka i Zapada.

24 Treba mnogo čvrste vjere da kao vjernici shvatimo da živi Krist Gospodin i danas upravlja Crkvom, da je on (uskrsli i prisutni među nama) koji sve vodi: papa i biskupi, svećenici i svi koji ulaze bilo kako u vodstveni vid Crkve (u Crkvu kao hijerarhijski strukturiranu) stvarno su samo pomagači i vidljivi izvršitelji jedinog Sveprisutnog i Nevidljivog ali stvarnog i živog među nama.

25 Usp. AG 1 i 5; GS 45; LG 48: i na drugim mjestima, često uključno.

denje od tih nepravda s preobrazbom struktura u bolji svijet tragom Evanđelja.²⁶ A izraz „universale” – opći, uključuje sve ljude u svim situacijama. Smiona i velebna pretenzija!

Naspram ovako pronadenog cilja, *povjerenje* je temeljni stav kršćanina. Stav onih koji opominju, viču i zabranjuju; koji smatraju da je Ivan XXIII. otkrinuo prozore a Vatikanski II. vrata ispred kojih sada nadlijeću crni gavrani s lošim predznacima; takav stav je ljudski razumljiv, ali nije specifično kršćanski. Tužaljke neće protjerati gavrane ni ukloniti mračna znamenja. Crkva kao „sakrament spasenja” nema zadaću da analizira loša vremena i da proklinje, nego da u tu tamu zrači svjetlo Isusa Krista, da u beznadu rekne riječ nade, malaksale da ohrabri, u zamršenim križnim situacijama da bude miljokaz koji pokazuje put izlaska i krštenima i nekrštenima, analfabetima i učenjacima, dobrima i zlima.

Briga Crkve dohvaća – da budemo posve konkretni! – i jednog Rudolfa Hössa, ekskomandanta Auschwitza, mada je dao pogubiti na stotine tisuća logoraša u plinskim komorama. Sam u zatvoru, čekajući izvršenje smrtne kazne 16. travnja 1947., završava svoje uspomene ovim riječima: „Javno mnijenje može mirno dalje nastaviti u meni gledati životinju napojenu krvlju, divljeg sadista i ubojicu milijuna individua, jer si masa ne može drukčije predočiti komandanta Auschwitza. Ona ne bi nikada razumjela da je i on imao srce, da ni on nije bio zao.”²⁷

Briga Crkve ne isključuje ni jednog Mao Tse-Tunga. Poznati su masakri „sabotera” i „kontrarevolucionara” izvedenih pred narodne sudove između 1949. i 1954. Prema izjavi samog Mao-a, palo ih je oko 800.000, a prema vrednovanju stranih stručnjaka negdje između 10 do 15 milijuna.²⁸ Isti Mao Tse-Tung kao sedamdesetšestogodišnjak izjavljuje prijatelju: „Brzo ću vidjeti Boga. Neminovno je. Jednog lijepog dana svatko mora vidjeti Boga... Ja sam jednostavan čovjek, samotnan monah, koji hoda svijetom s rupičavim kišobranom.”²⁹

Crkva bi željela da *svaki čovjek*, „najkonkretniji”, „najstvarniji”, kakav već jest, doživi da ima netko tko u nj vjeruje i onda kad ga svi osude, da ima netko koji ga prihvaća u Isusu Kristu kao brata kad ga svi odbace, da mu Crkva do zadnjeg trenutka nosi spasenje. Takav optimizam ne nijeće grijeh tog potčovjeka i natčovjeka, anarhičnog i demoniziranog, ne nijeće situacije koje su nekad sličnije Velikom petku negoli uskrsnom jutru, upravo kako je Dag Hammerskjöld u palači Ujedinjenih naroda, gledajući pred sobom neriješene probleme svijeta, zabilježio u svoj dnevnik: „Treći i deveti sat”: otkucavaju sada, sada! Isus leži u smrtnoj tjeskobi do svršetka svijeta; ali u ovo doba nije dopušteno spavati!”³⁰

26 Usp. J. FUCHS, „*Sünde der Welt*” und normative Moral, u D. MIETH–H. WEBER (brigom) *Anspruch der Wirklichkeit und christlicher Glaube. Probleme und Wege theologischer Ethik heute*, Patmos, Düsseldorf 1980, str. 135–154; P. SCHOONENBERG, *Der Mensch in der Sünde*, u F. FEINER – M. LÖHRER (brigom), *Mysterium salutis*, Bd. 2, 5, str. 845–898.

27 W. BÜHLMANN, Nav. dj., str. 113, bilj. 7 (v. bilj. 13).

28 Ondje, str. 86.

29 Usp. E. SNOW, *Die lange Revolution*, Stuttgart 1973, str. 196, 201, cit. W. BÜHLMANN, Nav. dj., str. 93.

30 Ondje, str. 115, navodi: SVEN STOLPE, *Dag Hammerskjölds geistlicher Weg*, Frankfurt 1965; K. KURZ, *Zu Dag H. geistlichem Tagebuch*, u *Geist und Leben* (1965), str. 185–200.

Klima *duhovnog umora* ne sugerira nikakve nove ideje. Statičnost i stagnacija samo pogoršavaju situaciju. Kristov Duh treba intervenirati i uliti svojoj Crkvi novu hrabrost i nov žar. Valja zaroniti u situacije, kaže K. Rahner, ne biti promatrač „s obale vječnosti”, nego neustrašivo plivati posred bujice.³¹ Prava pitanja današnji čovjek trpi i doživljava egzistencijalno. A pravi odgovor ne može biti aprioran: mora proizaći iz istog realnog aktualnog egzistencijalnog razumijevanja i sutrpljenja. Krivi ekleziocentrizam bi pomislio da je čovjek u funkciji Crkve. Ali naprotiv, Crkva je u funkciji čovjeka.

Toynbee kaže da je sudbina svake kulture da u određeno vrijeme doživi prema sebi nepovjerenje. Razlog su trajno nove situacije u kojima se ne može više održati tako živom kao prije. Danas Crkva doživljava nepovjerenje sučelice otkapćanja od zapadne kulture i prihvaćanja novog svijeta, sučelice bijede i siromaštva Trećega svijeta, sučelice naroda koji su do jučer živjeli mirno a sada su bačeni u nesigurnost modernog vremena, napose, sučelice masa „mladeži”, koja svojom jednostavnom egzistencijom prorokuje ono što će biti sutra”, upozorava Paul Valéry.³²

Što nam još ostaje? – Mnogo. Ostaje sve. Treba samo otkriti. Onome tko vjeruje u Boga, Isusa Krista i Duha Svetoga, uspjeh brige za čovjeka je zajamčen, ali možda drukčije negoli po tablici ljudskih vrednovanja. Pitanje je kako, kojim putovima i metodama doći do njegova srca? Izgleda da smo ne pri kraju nego na početku. Ova zadnja petina dvadesetog stoljeća pokazat će u kojoj mjeri Crkva umije iskoristiti šansu koja joj se nudi. Teško se radala pastoralna konstitucija *Gaudium et spes* (5 tekstova i 2 meduteksta!), još teži je put njene provedbe. Crkva treba naučiti hodati „u svijetu” s ovim čovjekom koji sada živi, muči se, griješi i diže se; s čovjekom potisnutim, s izbjeglicom, emigrantom, hendikepiranim, napuštenim, s djecom, s mladima, s obiteljima, starcima, bolesnicima, umirućima...i.

Ono što je prije nekoliko godina (1971) izjavilo 30 studentskih duhovnih asistenata Azije, vrijedi za sve kontinente: Crkva i velik dio njenih institucija istrgnute su od pravih potreba i pravih problema ljudi; najboljim studentima sve je teže pripadati Crkvi, čijim voditeljima nedostaje smionosti i nužne hrabrosti u odlučivanju.³³

Briga oko napretka je stvar svijeta („ordo creationis”), a vlastiti zadatak Crkve je duhovan („ordo redemptionis”): iznutra animirati čovjeka i pružiti mu kršćansku motivaciju za izgradnju svijeta. Evangelizacija je duša napretka. Vjera i život teže jedinstvu; prijašnja rastava ne vodi ničemu. Čuli su se glasovi Deklaracije indijskih studenata iz Goe (1971): „Mi, mladež Indije, želimo Crkvu siromaha, Crkvu u kojoj više neće biti trijumfalizma, bogatstva ni sjaja – ni u institucijama, ni u ceremonijama, ni u stilu života – Crkvu koja će se predstaviti kao vidljivi znak kršćanskih vrijednosti.”³⁴

31 K. RAHNER, *Handbuch der Pastoraltheologie* itd., Bd. I, str. 224 (v. bilj. 2).

32 W. BÜHLMANN, *Nav. dj.*, str. 118.

33 *Agencia Internazionale Fides*, 24. 11. 1971.

34 S. KAPPEN, *Ind. Studenten in der Glaubenskrise*, u *Die kathol. Missionen* 1972, str. 121–124.

Crkva siromaha, izgleda, ostaje lijepa iluzija, rijetkost, kuriozitet koji su ovdje ili ondje ostvarili pojedinci idealisti. Ali to je sporadično. Rahner se boji: Crkva neće uspjeti u borbi protiv siromaštva vlastitim siromaštvom. Nesposobnost da bude siromašna ostaje. Nuždan je proces preobrazbe savjesti... Taj dolazi sporo. Nedostaje kreativna mašta, a utopija još nema nikakve snage.³⁵

Iz dokumenata treba sići na djela duhovnog pokreta novog Clunya, zanosa jednog Franje, vjere jednog Kotolenga, vizionarstva jednog Don Bosca. Ali povijest uvijek nalazi rješenje. Nada uvijek trijumfira!

Time smo metodom panorame dovoljno izrazili *cilj* brige Crkve. Čime da nastavimo? Da ponavljamo poznate prijedloge? Utopističke sanje „Božjih sanjara” – Suenensa, Moellera, Lombardija?... Nitko ih više ne uzima ozbiljno. Upozorimo li s Bühlmannom i Rahnerom na neke ključne vidove našeg „služenja” čovjeku, nećemo li jednima biti dosadni, jer nas iskustvo prizemljuje, a drugima stvoriti klimu nelagodnosti? Imajući pred očima jedan i drugi rizik, nastavljamo putem razmatranja, vođeni metodom panorame.

9. NOVO LICE CRKVENIH SLUŽBI

Sliku Crkve i vladajućeg *papinstva* baštinili smo u predodžbi stijene koja nepokolebivo i nepromjenljivo prkosi valovima svih oluja. Veličanstvena bazilika sv. Petra, impozantne zidine Vatikana osjetno su oličenje te predodžbe.

Nije li ipak biblijska stvarnost o Petru i njegovoj zajednici malo drukčija? Očito, ta zajednica neće potonuti, ali će sa svih strana biti bijena olujama i time dokazati da je utemeljena na stijeni a ne na pijesku. Danas je aktualna njena komplementarna slika oluje na jezeru, kad Gospodin spašava prestrašene učenike (Mt 8, 23–27). I Petar, stijena, ima malu vjeru. Hodajući po vodi u susret Isusu, pada u iskušenje da je zanijeće (Mt 14, 24–33). Malo je razumio o Očevim nacrtima sa Sinom, pa je iskusio težak ukor: „Nosi se od mene, sotonu! Sablazan si mi, jer ti nije na pameti što je Božje, nego što je ljudsko” (Mt 16, 23).

U trenutku kušnje napustio je i zanijekao Gospodina. Potom se gorko kaje i Gospodin ga ponovno poziva (Mt 26, 69–75; Iv 21, 15–17). Ni kasnije nije bio dosljedan u propovijedanju Evandelja poganima, pa mu se Pavao morao u lice usprotiviti (Gal 2, 11–14). Rekli bismo, čovjek s takvim kvalitetama danas bi imao malo šanse da bude „papabilis”. Ali Krist prekriva sve slabosti i do danas čuva Petrovu vjeru i vjeru njegove zajednice. O Crkvi kao stijeni i bedemu, dakle, znamo malo.³⁶

Da li je *papa*, duhovni poglavar Crkve, potpuno oslobođen za služenje čovjeku? Od 1870. do 1929. (od svršetka papinske države do Lateranskog ugovora) cijelo je kršćanstvo i perom i riječju protestiralo zbog „sužnja u Vatikanu”. Kasnije se govorilo o „sužnju u Vatikanu” u drugom smislu: o duhovnoj glavi Crkve okru-

35 U *Neues Hochland*, br. 1, 1972, str. 52–59.

36 Od svog izvanjskog evandeoskog oblika do ovog današnjeg Crkva je doživjela veću preobrazbu od bilo koje institucije, a da je ipak uvijek ostala identična (nekad jasnije nekad manje jasno).

ženoj teškom birokracijom Kurije. Poznata je i čitava serija knjiga s kritičkim osvrtima, prijedlozima i pozivima „za oslobodenje pape”, kako bi se on uzmogao isključivo posvetiti duhovnoj brizi i zalaganju za čovjeka.³⁷ Izgleda da je ovaj papa, „stranac” u Kuriji, „probio” i zaista pošao svojim putem duhovnog vođe Crkve i čovječanstva. On je vjerojatno u svoje doba uspio pročitati i neke od tih prijedloga; u svakom slučaju, on, čini se, nosi u sebi jednu posebnu inspiraciju: Ivan Pavao II. postao je u nepune dvije godine „dušobrižnik svijeta”. Njegovo poimanje papinske službe zaista je nešto novo i dosada u Crkvi u takvim rasponima rada nepoznato: čitav svijet je postao njegovom „župom” i „biskupijom”. Tim je smjerom počeo Ivan XXIII. (još vrlo skromno), a nastavio Pavao VI. (koji je od papa dotada najviše putovao). Ivan Pavao II. bio je istog usmjerenja, ali ga nije imao kada ostvariti. Dolazi, čini se, vrijeme kad se administrativni centralizam Kurije i disciplinarno jedinstvo neće više oslanjati toliko na ljudska sredstva, nego će u biblijskom duhu gledati na koinoniju koja se u povjerenju izručuje djelovanju Duha Svetoga; a on se ne da zatvoriti ni u kakve strukture, ne dopušta da bude „doziran”.

Zašto je, pitaju se stručnjaci s tog područja, u staro doba „pentarchia”, tj. 5 autonomnih patrijarhata (Rim, Aleksandrija, Antiohija, Jeruzalem i Carigrad) tvorilo jedinstvenu katoličku Crkvu, a kako to da danas nije moguće imati nešto analogno za 5 ili 6 kontinenata planete; nešto što bi zaista odgovaralo suvremenoj brizi za konkretnog čovjeka u dotičnoj društveno-kulturnoj situaciji? „Rim” bi time nešto izgubio, ali papa bi se još više i sasvim oslobodio za veliku zadaću inspiratora, koordinatora, vrhovnog dušobrižnika, katehete i propovjednika vjere, vidljivog i djelotvornog znaka jedinstva čitave Crkve i svijeta.

I ekumenizam, čini se, ima veće probleme s „Rimom”, a manje s papinim primatom. Nije samo nadbiskup A. Lorscheider na biskupskoj sinodi 1974., u prvoj generalnoj relaciji, otvoreno rekao da je ideja hijerarhijske Crkve, kao centra svih prava i svih moći, škodila i škodi naporima širenja kraljevstva Božjeg.³⁸ Istu misao je godinu dana ranije, na Biskupskoj konferenciji Evrope (1973), naglasio G. B. Benelli, tada supstitut Secretarie di Stato, rekavši da je primat papine jurisdikcije nad čitavom Crkvom božanskog prava, ali da je centralizacija vlasti u Rimu rezultat ljudskih okolnosti i, uzevši objektivno, jedna abnormalnost.³⁹

Izgleda da samo instinktivna tendencija samoobrane ne vidi razmjera. Oni koji na svaki način nastoje spasiti povijesno nastale i stoga kategorijalne strukture, puni su tjeskobe. Drugi točno vide da su strukture već snažno minirane, ali drže da ih valja žrtvovati da se spasi Evandjelje. Ti su puni povjerenja u vodstvo Duha koji je, uostalom, vječna improvizacija Crkve. Ovi smatraju da tako valja shvatiti Kristovo obećanje o nepokolebivosti Crkve.⁴⁰

37 Usp. H. U. von BALTHASAR, *Der antirömische Affekt*, Freiburg; P. LOMBARDI, *Concilio. Per una riforma nella carità*, Roma 1961. s poglavljem o rimskoj Kuriji, str. 203–215 i dr.

38 *L'Osservatore romano*, 29. 9. 1974.

39 *Herder Korrespondenz*, 1973, str. 383 sl.

40 Usp. M. LÉGAUT, *Pour entrevoir l'Église de demain*, u *Lumen Vitae* 1972, 11 sl.

Kad već govorimo o papi, smijemo li reći nešto i o *biskupima*? U analitičkom indeksu dokumenata Drugog vatikanskog iza Crkve, po opsežnosti problematike, odmah drugo mjesto zauzimaju biskupi. Jer o njima velikim dijelom ovisi dobro i zlo Crkve, njih treba shvatiti i obodriti. Ima eminentnih biskupa. Mnogi su od njih najveće ličnosti Crkve. Ima ih manje eminentnih, pogotovo kad se u liliputanskim biskupijama izbor provodi između 10 ili 30 svećenika.

Mnogi do njih su žrtve prošlosti s monarhičkim načinima uprave, s jedva zamjetljivim utjecajem iz baze. Mnogi su pretrpani administracijom personala, dobara, novca. Nemaju vremena za dalju teološku refleksiju ni produblјivanje. Ne sudjeluju u tečajevima i seminarima, pa se dobiva dojam kao da bježe od zajedništva ili se boje teologa. Uz veličanstvene biskupe ima i malih, legalistički usmjerenih, autoritarnih i klerikalnih. Dakako, problem je njihov dugi vijek u službi. Samo izvanredne ličnosti mogu kroz dugi period ostati svježe i sačuvati duh inicijative, pa makar ostale 10 ili 20 godina u službi. Drugi se iscrpe i umore, pa osjećaju da više ne ide kao prije, a oni uz njih to osjećaju još više.

No, teško je povući konsekvencije. „Poodmakla dob”, „drugi važan razlog” kako čitamo u dekretu *Christus Dominus* (n. 21), svjetuje („enixe rogantur”) odreknuće u pravi čas. Motu proprio *Ecclesiae sanctae* (I, a. 11) precizira vrijeme odreknuća „non ultra expletum septuagesimum quintum aetatis annum” — ne nakon navršene sedamdeset pete godine života.⁴¹ A *Directorium de pastoralis ministerio Episcoporum* pridodaje novi razlog: „veliku teškoću da se prilagode novonastalim prilikama”.⁴² Nije potrebno spominjati velebne primjere takvih odreknuća zadnjih godina. Neki su nas zadivili! No bilo je i prijedloga da se služba rezidencijalnog biskupa svede na 8 godina, s tim da u iznimnim slučajevima ostane u službi još jedan period.⁴³

Kad su biskupi konsekrirani u mladoj dobi, kao danas u Africi (9 posto mlađi od 35 godina, 28,5 posto u dobi od 36–40 godina, 31 posto u dobi od 41–50 godina), neki, možda pretjerano, misle da bi to moglo roditi „katastrofu afričke Crkve” ako se na vrijeme ne pomogne. Općenito se predlaže povremena „godina odmora” (*annus sabbaticus*), obligatna za sve biskupe: godina dana obnove iscrpljenih sila u miru, tišini, studiju, meditaciji i molitvi.⁴⁴ Zanimljivo je znati da je „annus sabbaticum” u svoje vrijeme provodio sv. Karlo Boromejski, nadbiskup Milana, tada najveće biskupije svijeta, u samostanu San Salvatore blizu Lago di Como. Božji narod cijeni biskupe koji nakon odreknuća preuzimaju u dijecezi službe primjerene svojim iscrpljenim silama. Ograničenje službe biskupovanja ne stavlja u pitanje princip hijerarhijskog autoriteta kako se prije mislilo.

41 O ovome „enixe rogantur” — kao o savjetu ali veoma naglašenom, dakako, da se ovih pokoncilskih godina raspravljalo. Jasno je da povlačenje jednog biskupa sa svog položaja ima mnogostruke vidove: prije svega eklezijalne i socijalne, ali i njegove osobne — koji bi trebali u tako važnoj stvari za Crkvu stupiti u pozadinu.

42 *Dir. de pastoralis ministerio episcoporum*, n. 38.

43 Taj je prijedlog potekao od skupine njemačkih teologa (njih 12), usp. *Befristete Amtszeit residierender Bischöfe*, u *Theolog. Quartalschrift Tübingen*, Münster 1969, str. 105–116.

44 *Agencia Internazionale Fides*, Supplément b. VI (1971), str. 10.

Ministerijalno svećeništvo je funkcija među drugima i spada u kategoriju „službi”. Danas je u svijetu ova proporcija: na 10.000 katolika dolazi 1 svećenik. Postoje variranja od Srednjeg Istoka sa 14,2 do Latinske Amerike sa 1,8 svećenika na 10.000 vjernika. Ta je proporcija svake godine lošija. Ako je sada u Africi 1 svećenik za 2.500 vjernika, u godini 2000. – prema predviđanjima – bit će 1 svećenik na 15–18.000 vjernika. Afrika je, svakako, ozbiljno ugrožena „južnoamerikanizacijom”. Može se s matematičkom sigurnošću reći da na ta dva kontinenta svećenici nisu dovoljni ni da zajamče normalan sakramentalni život vjernicima.⁴⁵

Spomenimo Keralu kao iznimku na svijetu, s obiteljima u kojima ima i po 5 duhovnih zvanja. No, i tamo se osjeća pad zvanja. Svećeničko i redovničko zvanje ondje je još uvijek prestiž, društvena veličina: 43 posto zvanja novači se iz siromašnih slojeva, a samo 16 posto iz osrednje stojećih obitelji.

Zanimljiv je i slučaj Japana. Godine 1970. Japan je brojio 311.000 katolika sa 1901 svećenikom (od toga 720 Japanaca) i 6516 sestara. Znači, 1 svećenik na 163 vjernika (1 japanski svećenik na 432 vjernika) i 1 sestra na 48 vjernika. Sada se i tamo osjeća pad zvanja. Uostalom, sama Francuska ima više svećenika i sestara negoli cjelokupni misijski svijet zajedno.⁴⁶

U radu *misionara* ima posebnih problema. U jednom intervjuu na Koncilu nadbiskup D. Souza reče da većina njih vodi pastvu među krštenima („čuva stado”), mali se dio trudi oko onih koji su se udaljili, a tek 3–5 posto radi u difuznoj pastvi, tj. u stvarnim misijama na pridobivanju nekrštenih. Tu je potrebna, kažu, kopernikanska revolucija u mišljenju i planifikaciji.⁴⁷

Nije li sadašnja kriza zvanja cijena koju treba platiti da bismo ozbiljno vrednovali univerzalno svećeništvo vjernika i da ozbiljno uzmemo kršćansku zajednicu kao takvu? Jesmo li stavili u pokret puninu snaga i karizama? U Institutu za religiozno istraživanje u Santiagu de Chileu kažu da se samo 20 posto svećenika, koji rade u glavnom gradu Chilea, ne bi moglo zamijeniti laicima.⁴⁸

Ovdje, dalje, podsjećamo na vruće teme o malim i velikim sjemeništim a odgoju svećeničkih kandidata općenito kao i na problematiku koja je s tim skopčana, a o kojoj je nakon Koncila potrošeno mnogo crnila i papira.⁴⁹

Laici su još uvijek nedovoljno iskorištena snaga u brizi Crkve za čovjeka. Y. Congar veli: u srednjem vijeku je „klerik” bio sinonim za „naobraženog” a „laik” sinonim za „neznalicu”. Stari pisci su ih uspoređivali s danom i noći, s nebom i zemljom, s dušom i tijelom.⁵⁰ P. Lombardi je odlično poznao laike kao surad-

45 Usp. SEGRETARIA DI STATO, *Annuario Statistico* 1970, str. 67; 132; 180; A. HASTINGS, *Ordinations and seminarians throughout Africa*, u *African Ecclesiastical Review*, Masaka (Uganda) 1973, str. 55–59.

46 *Pro Mundi Vita*, *Centrum Informationis*, Bruxelles, 1970, str. 40.

47 W. BÜHLMANN, *Sorge für die Welt* itd. str. 55 (v. bilj. 13).

48 W. PROMPER, *Priesternot in Lateinamerika*, Löwen, Latein-Amerika-Kolleg der Katholischen Universität, 1965, str. 292 sl.

49 B. de MARGERIE, *La pénurie du clergé en Amérique Latine. Faudra-t-il ordonner prêtres des hommes mariés?*, u *Nouvelle Revue Théol.* (1970), str. 468–504; R. LAURENTIN, *Flashes sur l'Amérique Latine*, Paris 1968, i dr.

50 Y. CONGAR, *Priester und Laien im Dienst des Evangeliums*, Freiburg i. Br. 1965, str. 243 sl.

nike u pokretu „Il mondo migliore”, te kaže da su oni ne samo plodno tlo nego upravo skriveni dijamanti.⁵¹

U biblijskim serklima s obiteljima i mladima, u radnim i molitvenim grupama, laici pronalaze nova tumačenja i primjene Biblije na svagdašnji život, najčešće neočekivano duboka, životna i svježja. Onaj tko s njima radi u župi doživljava da njihove misli, iskustva, prijedlozi i inspiracije osvjetljaju put i brigu Crkve. Kad se svećenik ne ogradauje, doživljava blagoslov suradnje laika.

Na prigovor da tako ulazimo u razvodnjavanje, pa čak i sektaštvo, odgovara jedan brazilski biskup koji je tada imao samo 7 svećenika (smijao se slušajući o „pomanjkanju” svećenika u Njemačkoj). Nakon što je po malim bazičnim zajednicama obnovio biskupiju, reče: „Gdje se govori o Kristu, tamo je on prisutan i drži sve na okupu. A gdje se ne sastajemo ni ne okupljamo, đavao se uvlači u sve”. — Zgodno primjećuje W. Bühlmann: „Ako se od laika očekuje nova askeza zalaganja za župu, od svećenika se očekuje askeza odreknuća od monarhičkog nedirljivog upravljanja.”⁵²

Ne radi se o reaktivaciji bivših sklerotiziranih „organizacija”, nego o novoj kritički uzetoj crkvenoj pozitivnoj funkciji koju laici vrše animacijom, prisnim okupljanjem, istinskim zračenjem, angažmanom, zamahom razapadnjavanja Crkve,⁵³ svježim ulaženjem u misterij Božje riječi, oživljavanjem molitvenog života Crkve. Naravno, njima je potreban svećenik i za molitvu, i za propovijedanje, i za dijeljenje sakramenata.⁵⁴

Jesu li braća redovnici-nesvećenici i sestre planski dobro raspoređeni ili još uvijek troše život i sposobnosti u poslovima koje svatko može obavljati?

4. NOVO LICE CRKVENIH INSTITUCIJA

Da nam je prije 25 godina netko rekao da će vjernici smjeti jesti i piti jedan sat prije pričesti, da će se misa slaviti na narodnim jezicima, da će se održavati molitveni sastanci i meditirati Biblija zajedno s protestantima, da će zabrana „ne jesti petkom meso” biti gotovo dokinuta itd., mi bismo ga smatrali ne prokrom nego sanjarom, utopistom.

A sada kao da se nečega bojimo. Osjeća se tendencija kao da želimo *stati* i ne ići dalje, dapače, tendencija vratiti se. Impuls Koncila bio je početak. Kao da više ne osjećamo taj impuls. Iskustvo kaže: korak se usporio. Vrijedi opet podsjetiti na riječ Ivana XXIII: „Nismo na zemlji zato da čuvamo muzej, nego da obrađujemo vrt pun cvijeća i života, koji treba da postane čudesan!”⁵⁵

51 P. LOMBARDI, *Terremoto nella Chiesa*, itd., str. 73 (v. bilj. 13).

52 W. BÜHLMANN, *La terza Chiesa* itd., str. 287 (v. bilj. 13).

53 Usp. I. FUČEK, *Pitanje mladih zajednica u svjetlu evangelizacije*, u BS (1975), 303–308; Isti, *Sadržaj evangelizacije studenata u Zagrebu*, u OŽ (1971), 449–457.

54 Usp. I. FUČEK, *Što znače suvremena karizmatička gibanja u Crkvi*, u OŽ (1977), 253–245.

55 Cit. W. BÜHLMANN, Nav. dj., str. 199 (v. bilj. 52).

Rimska kurija se boji demokratskog mentaliteta. Centralna administracija, umjesto da steže, bolje bi bilo da popušta sponu, da hrabri i oduševljava mlade sile. I s obzirom na napredak teologije K. Rahner se usudio upozoriti na stid koji smo bili doživjeli s dekretima Biblijske komisije, osobito pred protestantima: „Gotovo sve što su rimski gremiji kazali o biblijskim pitanjima zadnjih 100 godina prije Drugog vatikanskog, postade obsoletum — neuporabivo, i danas se više nitko na to ne obazire.”⁵⁶

Neuralgična točka je *centralizam administracije* u decentraliziranom svijetu: do koje je mjere potreban i dobar, a gdje škodi i koči? Nismo li ponovno u situaciji jeruzalemske Pracrkve i Crkve „iz poganstva”? Tu je „rimska Crkva” i „treća Crkva”. Danas Crkva ima mogućnost, kako smo vidjeli, postati Crkvom svijeta, ali treba da plati cijenu: mora se razapaditi (deokcidentalizirati). „Rimska Crkva”, ukoliko je mjesna (grad Rim), dio je univerzalne Crkve, a sama nije univerzalna kolikogod je njen biskup glava svih biskupa katoličke Crkve. Bilo je glavara katoličke Crkve izvan grada Rima, a treća Crkva, vidjeli smo, ima svoje imperative...

Htjelo se spasiti *latinski jezik* kao sveopći jezik Crkve. Izdajući *Veterum sapientia* (1962), Ivan XXIII. se smijao rekavši da nije uspio ni to da se bar u bogoslovljama nastavi predavati na latinskom jeziku. Engleskim kao prvim ili drugim svojim jezikom danas govori 30 posto čovječanstva na svim kontinentima. Neće li za koju godinu Crkva zahtijevati da taj „protestantski” jezik nauče svećenici i redovnici kao nekoć latinski? Hoće li u godini 2000. *Acta Apostolicae Sedis* izlaziti još uvijek na latinskom, a ne na engleskom? Tko će razumjeti latinske tekstove?

O reformi kurije dosta smo informirani. Svakako, za ovakav centar postoji opasnost da se izgradi prema vlastitim sociološkim zakonima, da živi od sebe i za sebe. A preživjet će zbog zajedničke solidarnosti. Opasnost je, dalje, da se pretvori u kolektivnu rutinu i u rigidno čuvanje predaja. Opasnost je da pojedine slučajeve rješava, ne prema pojedinačnim zahtjevima u sklopu cjeline, nego u svjetlu prijašnjih casusa apstraktnog prava. Tako se gubi kontakt s realnošću. Opasnost je, napokon, da netko dobije dojam da se radi o jednom neprobojnom bloku i kasti, gdje je klerikalistički mentalitet znak raspoznavanja.⁵⁷

J. Ammann, govoreći na Koncilu u ime mnogih biskupa o službi *papinskih legata*, pitao je: da li ta institucija tvori dio nedirljive tradicije ili su to štoviše, oblaci koji zakrivaju pravo lice Crkve pred današnjim ljudima.⁵⁸ On je predložio da bi ista funkcija mogla biti povjerena ljudima koje bi birala biskupska konferencija dotične zemlje, a diplomatski zadatak mogao bi se povjeriti laicima. Bez obzira na vrijednost tog prijedloga, Oci su izrazili želju da se „jasnije i točnije odredi služba papinskog legata”, dakako, „imajući na umu vlastitu pastirsku službu biskupa” (CD 9), da se legati „uzimaju iz raznih krajeva Crkve” (ne samo, dakle, iz Italije), „da bi na taj način uredi, odnosno središnji organi, zaista odražavali univerzalno obilježje Crkve” (CD 10).

56 K. RAHNER, *Schriften X*, str. 338–357.

57 K. RAHNER, *Strukturwandel der Kirche*, itd. 127–130 (v. bilj. 13).

58 Preneseno u Y. CONGAR – H. KÜNG – D. O’HOUBON, *Discours ou Concil Vat. II*, Paris 1964, str. 149–152.

Ako do danas kritika nije zašutjela, ma koliko funkcija legata bila naglašena kao nužna i blagotvorna, znači da nešto još ne funkcionira.⁵⁹ Pitanje je koliko njihov zadatak da sjedinjuju mjesne Crkve sa Svetom Stolicom ne odaje dojam, kako je upozorio kard. Suenens, da su mjesne Crkve neka vrsta administrativnih okružja koja nadziru nunciji?

Pitanje je i imenovanje biskupa, koje praktično izlazi kao stvar papinskog legata. Čuju se kritike i na račun njihova otudenog, izoliranog načina života u samotnim palačama, uz nekoliko sestara koje održavaju kućanstvo. Redovito su to ljudi koji upadnu ne poznavajući prilike mjesne Crkve. Ima kritika koje pogadaju i samu narav te institucije kao papinske ambasade: po njima mnogi mogu doživjeti Crkvu krivo kao političku silu. Prema Ammannovu prijedlogu, umjesto stranog nuncija bio bi izabran delegat biskupske konferencije dotične zemlje, a za odnose s državom trebali bi biti ne stalni nego „Jeteći“ vatikanski ambasadori – laici.

Biskupska konferencija s raznim komisijama i potkomisijama. Jedan biskup pripovijeda: „Prijatelj sam sa svim pojedinim biskupima, ali biskupska konferencija gleda me kao svog neprijatelja. Osobni razgovori ne obvezuju. A kad se radi o zaključcima, da odlučimo i na sebe preuzmemo odgovornost, nemamo hrabrosti... Odišve gledamo Rim, umjesto da gledamo realne probleme i da slušamo glas Duha Svetoga.” Ima biskupskih konferencija koje zovu teologe perite da im održe seminare. Neke su skupno prošle i metode grupne dinamike kako bi im sjednice bile vođene iskušanim normama pravog dijaloga o svim problemima koje taru Crkvu regije.⁶⁰

Pavao je po misijskoj metodi svagdje ustanovljivao *mjesne Crkve*. Nakon što je neko vrijeme ostao u gradu, smjesta bi Crkvu postavljao na noge, davao joj početni zamah i ostavljao je pun povjerenja njenoj vlastitoj povijesti. Zajednice su živjele na autonoman način, dapače, i financijski, razvijajući karitativno djelovanje vlastitim sredstvima, i pokazivale su se velikodušne prema majci jeruzalemskoj Crkvi.

Unatoč udaljenostima koje su ih rastavljale, te su se Crkve osjećale vezane jedna uz drugu, gajile su snažnu svijest grupe. Pozdravljale su jedna drugu (1 Kor 16, 19), izmjenjivale si Apostolova pisma (Kol 4, 16), pa su se uza svu udaljenost doživljavale kao jedinstvena Crkva svetih i izabranih (Rim 1, 7; 1 Kor 1, 2 sl). Sva-ka je imala posebne karakteristike, svoju individualnost sa specifičnim dobrim i manje dobrim crtama. Nastojale su biti poslušne Duhu Svetom, kako izlazi iz 7 pisama upravljenim Crkvama Male Azije (Otk 3–3).

Taj Pavlov princip u lokalnoj Crkvi ostao je više-manje model misionarskog djelovanja prvog tisućljeća. Napokon se Pavlov tip pretvorio u centralizam, imobilnost, instituciju; kao da je Duhu Svetom pripalo drugo i treće mjesto. Presko-čivši milenij, na Vatikanskom drugom učinjen je zaokret prema pavlovskom modelu. To nije „natrag” nego „naprijed”! Uzor tome vidjeli su Oci u nauci o kolegijalitetu biskupa, pa je mjesna Crkva sada nužno okrenuta legitimnoj pluralnosti.

59 O njihovoj nužnoj i blagotvornoj funkciji usp. PAVAO VI. u *L'Osservatore romano*, 10. 1. 1972. i 22. 6. 1973; Mons. BENELLI u *L'Osservatore romano*, 2. 3. 1972.

60 Naša BKJ češće poziva teologe stručnjake da održe predavanja. A poznati su blagotvorni sastanci „biskupi – svećenici” gdje redovito najprije nastupa i po više predavača da se potom nastavi zajedničkim traženjima.

Kao da smo nanovo saznali da Crkva Novog zavjeta označuje univerzalnu i pojedinačnu mjesnu Crkvu, te da među njima ne postoji alternativa nego komplementarnost.

U tom smislu i misionari imaju zadatak što prije dati autonomiju mjesnim Crkvama, osloboditi ih od svoga tutorstva. No, ne radi se samo o tome da se mjesna Crkva sačuva, nego o tome da se povijesno učvršćuje uvijek nova i nova mjesna Crkva „usque ad finem terrae” – sve do granica zemlje.⁶¹

Bilo je slučajeva da mjesna Crkva 73 posto ide na misu, da 50 posto obitelji moli svaki dan ali ne mari za širenje vjere. Mjesnoj Crkvi ne smije biti osnovno teritorij nego konkretni ljudi sa svojom poviješću, sadašnjošću i budućnošću usred takve kulture i civilizacije, s takvim narodnim ponosom, koji se okupljaju na euharistijski sastanak kako bi uvijek dublje i proživljenije ostvarili svoj život na snazi riječi i lomljenju kruha.

5. NOVE MOGUĆNOSTI KONKRETNE BRIGE

Evangelizaciji, katehizaciji, propovijedanju s apostolskim nagovorom o evangelizaciji u suvremenom svijetu *Evangelii nuntiandi* (1975) i pobudnicom *Catechesi tradendae* (1979) ukazani su obrati i konkretne mogućnosti. Ne više apstraktni katekizmi vjere s 200 i više pitanja i potpitanja, gdje je Kristova stvarnost svedena na istinu pokraj drugih a intelektualizam zasjenjuje život vjere. Danas mladi očekuju u svoj punini i ljepoti dolazak Kristov koji ih raduje porukom o dobrom Bogu. Naša se kerigma neće više ograničiti na borbu protiv alkohola, psovke, seksa, plesa, hašiša, prostitucije – koji svagdje vladaju. Taj ćemo fenomen shvaćati u svjetlu „kulturnog šoka” i nove civilizacije, pa mu dati vremena da kulminira i pomalo nestane.

Ali naš je zadatak u slabima i drogiranima prepoznati čovjeka koji sazrijeva za veliko Božje milosrđe. Ne valja pretpostavljati da je kršćanin savršen čovjek, nego čovjek koji se postepeno ostvaruje i koji se još nalazi na putu – „već da” ali „još ne” (*homo viator*). Treba mu dati vremena i treba ga bodriti.

Čovjek se snebiva koliko toga na našim sastancima, tečajevima i diskusijama izlazi kao silno važno, dok po sebi život s Kristom ne bi smio biti toliko komplikiran. „Čovjek se pita”, veli K. Rahner, „je li to sve potrebno da se postigne ono jedino nužno: mrva vjere u neshvatljivog Boga, mrva ljubavi prema njemu i bližnjemu, mrva nade da smo primljeni u konkretan život gdje nema više egoizma i gdje se prihvaća smrt. Te, a nikakve druge stvari nisu važne.”⁶²

Misije Crkve u današnjoj svojoj strogoj strukturi zamiru, rađa se nešto novo. S dekolonizacijom i oslobođenjem mladi narodi, iako ponekad uz herojske napore, preuzimaju svoju sudbinu u vlastite ruke. Tako i na području Crkve. Misionari mogu biti još samo skromni pomagači. Treba da razvijaju novu misionarsku

61 Usp. malo niže *Misije Crkve*, osobito bilj. 65.

62 U jednom intervjuu prigodom desete obljetnice od početka Drugog vatikanskog koncila, u *Vaterland* (Luzern), 28. 1. 1972.

duhovnost, jer oni više nisu utemeljitelji Crkva s odnosnim privilegijama za čitav život. Preostaje im čedna egzistencija drugog ili trećeg stupnja. Misije, stoga, treba da umru kako bi Crkva mogla živjeti. Tako se danas već glasno govori o planskom povlačenju u pozadinu fronte.⁶³

Time i sama Kongregacija za evangelizaciju naroda (De propaganda fide), nakon svoje sjajne povijesti od 350 godina,⁶⁴ neće više biti samo administrativni instrument. Njen drugotni cilj, sugeriran Koncilom, već izranja u prvi plan: biti „organ dinamičnog ravnanja koji će se služiti znanstvenim metodama i pomagalicama, prilagođenim prilikama ovoga vremena, to jest vodeći računa o današnjim istraživanjima teologije, metodologije i misijskog pastoralala” (AG 29). Ono što P. Arrupe reče o Africi 1972. vrijedi za cjelokupne misije Crkve: „Prva stranica evangelizacije Afrike ispisana je gotovo isključivo od neafrikanaca; druga stranica, ova aktualna, piše se suradnjom jednih i drugih; treću stranicu u budućnosti pisat će najvećim dijelom sami Afrikanci.”⁶⁵ Mlade Crkve, dakle, poput Pavla, pomalo ćemo prepustiti njima samima i Duhu Svetom.

Ekumenizam s nekatolicima nije kuriozitet nego zahtjev. Jesmo li već mislili zašto Isus nikad ne hvali vjeru Židova? Svoje učenike kori zbog maloverja: „O rode nevjerni i opaki, dokle mi je biti s vama i podnositi vas?” (Lk 9, 41; usp. Mt 8, 26; 14, 31; 16, 8; 17, 20; 28, 17). Naprotiv, hvali vjeru rimskog centuriona (Mt 8, 10), kananejke (Mt 15, 28); dakle, hvali vjeru „pogana”. Svi koji se hvale baštinskim pravima, bit će prisiljeni gledati pozvane s Istoka i sa Zapada, a sinovi će biti izbačeni van (Mt 8, 11–12). U nama se bude dva osjećaja: radost što vjera i milost nisu vezane uz strukture, i ispit savjesti što oni koji su smatrali da su na sigurnome, pa i druge gledali s visoka, sada su od tih drugih postidjeni.⁶⁶

Naša ekumenska prošlost nije bila ni lijepa ni slavna. Pisali smo jedni protiv drugih „znanstvena” djela puna gorčine, otrova i žuči. Otkopčalo se s ekumenizmom među protestantima na konferenciji u Edinburgu 1910. Zamah je nastao s Ivanom XXIII. i kard. A. Beom, da bi se oko sedamdesetih godina osjetila stagnacija, a u godini 1972. došlo do vrhunca, kad je SODEPAX, Ženevska komisija za socijalna pitanja, razvoj i mir – a koju su ustanovili Ekumenski savjet Crkava i Vatikan 1968. – bila reorganizirana i smanjena, pošto se Rim postavio i izjasnio protiv studijskog dokumenta radne grupe i rekao „ne” ili „još ne” na prijedlog da uđe i sudjeluje u Ekumenskom savjetu Crkava. Ovoj je odluci kard. Willebrands dao slijedeću motivaciju: „Konfuzna situacija katoličke teologije, kriza autoriteta,

63 Ovako impostirana tema danas je opće poznata: „akulturacija”, „stupanje u pozadinu evropskih misionara” i sl. usp. program *Facultatis missiologiae* na PUG, u *Liber annualis* (1980), PUG, Roma 1980, str. 128–131.

64 Usp. A. SEUMOIS, *Le problème de la reorganisation territoriale de la S. C. de Propaganda Fide*, u *Omnis Terra*, Roma, 1972, str. 315–329.

65 On kao misionar u Japanu 27 godina dobro poznaje probleme misija. Ne samo ovaj „dictum” nego više sličnih izreka kola među onima koji su bliži njegovoj misli; on se, naime, češće vraća na probleme misija, budući da sada u misijama radi 4.243 svećenika, 1.091 skolastik i 904 braće Družbe Isusove u misijama: danas je taj problem jedan od prvih unutar reda. Usp. *Soc. Jesu Catalogus Prov. Italiae* (1980), Roma 1980, str. 224.

66 Usp. S. MEIER-SCHOMBURG, *Die ökumenische Dimension von Kirche und Mission*, u *Verbum* (Roma), 1972, str. 186–209.

stanovita držanja sučelice crkvene discipline sa strane pojedinaca i cijelih skupina, veoma otežavaju naš željeni pristanak.”⁶⁷

Mladi se ne brinu mnogo o konfesionalnim razlikama. „Oni idu onamo gdje je život”, reče Roger Schutz. „Primili su pretežno tehničku formaciju i vole praktične i brze odnose. Ne trpe dugo neodlučnost stare institucije... Ne bi podnijeli ekumenizam, koji bi služio samo da se prekrije tegoba zbog podijele. Nadošao je čas u kome, čedno ali konkretno, treba prijeći na djela.”⁶⁸

Ne možemo više provoditi „dvostruki ekumenski život”: lijepo govoriti o ekumenizmu a pustiti da sve ostane kao i prije. I tu treba provoditi kenozu, približiti se Kristu Gospodinu i njegovoj poruci, te konkretno pronaći jedinstvo. „Da li još imamo pravo ostati odijeljeni?”, pitanje upravljeno patrijarhu Dimitriosu I. (30. studenoga 1979. u Istanbulu), zbog kojeg je papa Ivan Pavao II. postao veoma citiran, vrijedi za sve Crkve.⁶⁹ Uspostavom Komisija za teološki dijalog između katoličke i pravoslavne Crkve, očekujemo vrlo mnogo. Cilj je, kako reče patrijarh Dimitrios I. „euharistijsko jedinstvo”.⁷⁰

K. Rahner je i tu imao prijedlog: teško ćemo doći do jedinstva ako najprije diskutiramo dogmatske razlike; bez daljnje, to bi bio jedan put ali dugovječan. Postoji drugi put: što prije doći do disciplinarnog jedinstva i do zajedničke prakse u vjeri; kroz praksu pomalo će se rješavati i dogmatske razlike, koje će tada biti mnogo manje nego što nam se ukazuju sada.⁷¹ Gledajući sastav Komisije za teološki dijalog, rekli bismo da je papa htio sugerirati više praktičan negoli doktrinarnan put. Sastav, naime, govori o manjem broju teologa a većem broju ljudi konkretnih ekumenskih nastojanja, uz eventualne iznimke.

Ekumenizam s nekršćanima može se provoditi na temelju tzv. „nove teologije”, koja svakog čovjeka gleda kao brata u Kristu. Svakom je čovjeku ponuđena Božja milost („vrhunaravni egzistencijal”). U transcendentalnoj svijesti svaki čovjek živi tu ponudu ili je odbija. U istoj ponudi je i početak objave („transcendentna objava”). Zato je u prihvaćanju Božje ponude i u realiziranju sebe u dostojanstvu čovjeka prema toj vrhunaravnoj ponudi, sadržana i vrhunaravna vjera.

To je već poznata teologija o „anonimnim kršćanima” i o „anonimnoj vjeri”, koja može biti polazište za realan dijalog sa svim ljudima i za pristup svima, bez obzira da li izričito što vjeruju ili ne.⁷²

Treba još dodati da svi „nekršćanski morali” – ukoliko ih shvaćamo povijesno, kao i naš „kršćanski moral” imaju svoj zajednički izvor „humani moral” ili „čovjekov ethos”, ili (kako se običavalo govoriti) „prirodni zakon”. Humani moral

67 U *Doc. Cath.* 1972, str. 525; usp. M. REUVER, *Grave crisi nei rapporti ecumenici: la normalizzazione di SODAPAX*, u IDOC, aprile 1972, str. 31–36.

68 Usp. R. SCHUTZ, *Dynamik des Vorläufigen*, Freiburg i. Br. 1967.

69 Usp. *Glas Koncila* (1979), br. 25, str. 8.

70 Ondje.

71 K. RAHNER, *Teologia del dialogo ecumenico*, u *Nuovi Saggi*, IV, Ed. Paoline, Roma 1973, 41–98; Isti, *Strukturwandel* itd., str. 109–114 (v. bilj. 13).

72 E. KLINGER (brigom), *Christentum innerhalb und ausserhalb der Kirche*, Herder, Freiburg, Basel, Wien 1976.

spada na čovjeka kao takvog, a čovjek kao takav je ugrađen u Kristov misterij, znao on to ili ne. Dakle, čitav „humani moral“ je ugrađen u Kristov misterij. To su temelji za konstruktivan dijalog s ljudima svih boja i usmjerenja, jer je svaki čovjek u sebi kršćanin, prema onoj Tertullijanovoj „anima humana naturaliter christiana“. Svaki čovjek živi izvorno kršćanski moral, samo što nema naše kršćanske motivacije koja izlazi iz vjere, ufanja i ljubavi i nasljedovanja Krista. Pa ako živi po savjesti, prema Božjoj ponudi milosti i početne objave u transcendentnoj svijesti, on je na istom kolosjeku s nama, izričitim krštenim ljudima, koji to znamo i živimo.⁷³

Ovdje treba reći koju riječ o *nekršćanskim religijama*.⁷⁴ Prisustvujemo recipročnom procesu: duhovni ljudi Istoka trče prema zapadnom sekularizmu, a sekularizirani ljudi Zapada, koji više ne uspijevaju ni vjerovati ni moliti, trče prema Istoku. Ovi osjećaju elementarnu potrebu smirenja, meditacije, intuicije Boga u povezanosti s prirodom, u patnji i podnošenju, ukratko: potrebu za orijentalnom duhovnošću. Neki čak napuštaju svoju kršćansku vjeru, ili točnije, ne napuštaju ništa jer ni u što nisu ni vjerovali, i priklanjaju se hinduizmu ili budizmu.

Što nam donosi taj proces?

Zen sa svojim boomom i u Americi i u Evropi ima utjecaja na psihologiju i modernu psihopatologiju. Nakon otkrića „podsvesnog“ kao najdubljeg snažnog žarišta naših opredjeljenja, izgleda da budizam njime vještije ovladava negoli kršćanstvo svojom dosadašnjom meditacijom, točnije, kako se ona općenito prakticirala, ne ulazeći u načine pojedinih religioznih genija i svetaca.

A što namjerava hinduizam sa svojim centrima *transcendentalne* meditacije? Neki katolici priznaju da su se tim putem oslobodili od droge i sada žive sretni i zadovoljni bez alkohola i nikotina. Reče mi jedan student, katolik, koji je imao skrupula jer se upisao u jedan takav meditacioni centar: „Upitao sam gurua, poznaje li Kristovo Evandjelje i što o njemu misli. Ogovorio je: 'Ja ne naučavam nikakvu religiju. Svatko ima svoju religiju i treba da u njoj ostane. Ali svaka religija ima potrebu meditacije. Religija je kao klica, zametak, koja postaje stablo, živi organizam, samo kroz meditaciju. Ja učim tehniku meditacije i koncentracije. A rezultati? Sve više se šire, osobito među mladima.'“

Nije li to ipak enormno nepovjerenje prema Crkvi? Dogodilo se uglavnom izvan Crkve, slično kao kod spontanih grupa, a kao reakcija protiv stanovite praznine crkvenih ljudi. Hoće li Crkve poslušati što im Duh time poručuje: ovdje Duh dolazi izvana i služi se tuđim sredstvima. Možemo li reći da se Duh služi „nelegitimnim sredstvima“?

Sada Crkve stoje licem u lice naspram orijentalnih religija na istom terenu. Kako to uklopiti u put evangelizacije? Neke sestre, redovnici i laici, nakon što su kod njih prošli kurseve, postaju učitelji tehnike meditiranja i same kršćanske meditacije u našim zajednicama, samostanima, novicijatima. I literatura koja se time

73 Usp. I. FUČEK, *Nužnost krštenja za spasenje*, u BS (1978), 56–77.

74 Usp. koncilski dokument *Nostra aetate*; I. FUČEK, *Da sam musliman, hinduist ili budist*, OŽ (1975), 171–175.

bavi (a već je golema!) potiče nas da se o stvari informiramo i mislimo kako bismo ta sredstva produbljivanja mudro iskoristili. Nije li moguće na taj način, ne samo u Aziji, nego i u zapadnim krajevima svijeta, nakon teze (kršćanstva) i antiteze (nekršćanske religije) doći do sinteze: recipročnog zajedničkog obogaćenja u Isusu Kristu,⁷⁵ ne zanijekavši pozitivne elemente tih religija i ne odstupivši ni jotu od kršćanske originalnosti?

Sekularizam također ide kraju. Znanost, koja mu je dala krila, postade ponovno malena, skromna: nalazi se pred novim, neriješenim i sada nerješivim pitanjima (pomislimo na nove izvore energije u ovoj energetskej krizi, na nemoć medicine i farmakologije pred tolikim upitnicima ljudskog zdravlja, s obzirom na zračenje, zagađivanje itd). J. Fourastie, jedan od osnivača futurologije, smatrao se prisiljenim da napiše *Otvoreno pismo za četiri milijarde ljudi*, da im rekne da znanost nije sve, da su prava znanstvena rješenja i znanstvene odluke u životu vrlo rijetki; da će se mnogo puta u životu trebati odlučiti unatoč mnogim nepoznicama, jer i to tvori čovjekovo zalaganje, angažman osobe; da je budućnost religije, koja je u 19. stoljeću bila prekrštena, sada vezana uz činjenicu da znanost današnjice nije uspjela osigurati čovjeka, naprotiv, da ga je učinila daleko nesigurnijim u njegovoj sudbini nego što je ikada bio.⁷⁶

Čovjek se nanovo vraća misteriju. Tko misli da je antireligiozan „znanstveno“, taj je već pao žrtvom nove ideologije, pseudoreligije. C. J. Blecker u knjizi *Krist u modernoj Ateni* upozorava da već svi znakovi govore da će, iz ovog vremena punog prijetnje, religija izaći čišća i sjajnija.⁷⁷

O srednji čovjek gleda svijet pod vidom Nobelove nagrade. I religija će se morati sporazumjeti sa sličnom slikom svijeta. Ona se više ne može usredotočiti samo na „sveta vremena“ i „sveta mjesta“ i okružiti pobožnošću samo neke vrhunske točke ljudskog života: rođenje, vjenčanje, smrt. Ona treba da tvori čovjekovo opredjeljenje, čovjekov temeljni stav. Na to nas je već prije 15 godina (1965) upozorio R. Guardini, a sada H. Mühlen i S. Kappen.⁷⁸ To opredjeljenje i taj stav prožet će čovjeka i na polju politike i ekonomije, tako da sve sektore ljudskog života učini humanima, bratskima i kršćanskima.

U tom smislu čitav život ide prema tome da bude „sakraliziran“, a sve stvorenje da postane transparentno, da kroza se pusti prosjaj Božjeg misterija.⁷⁹ I tako će egzistencijalni vakuum današnjeg čovjeka ponovno biti ispunjen misterijem Boga. Nije li Solženjicin u svojim knjigama ustvrdio: bez religioznog tumačenja,

75 E. BENS, *Buddhismus in der westlichen Welt*, u H. DUMOULIN, *Buddhismus der Gegenwart*, Freiburg 1970, str. 191–204; H. J. PETSCH, *Religion aus dem Untergrund*, Freiburg i. Br. 1972; M. MILDENBERGER, *The impact of Asian religions on Germany*, u *International Review of Missions* (1973), str. 34–42.

76 J. FOURASTIÉ, *Lettre ouverte a quatre milliards d'hommes*, Paris 1970, str. 144.

77 C. J. BLECKER, *Christ in modern Athens*, Leida 1965, str. 139.

78 R. GUARDINI, *Das Ende der Neuzeit*, Würzburg 1965, str. 100–116; H. MÜHLEN, *Entsakralisierung. Ein epochales Schlagwort und seine Bedeutung für die Zukunft der christlichen Kirchen*, Paderborn 1971; S. KAPPEN, *The future of christian education and christian education of the future*, u *Jeevadhara. A Journal of Christian Interpretation*, (1973/13), str. 57–65.

79 J. B. METZ, *Zur Theologie der Welt*, Münster 1969, str. 68 sl.

život prije ili kasnije svršava u frustraciji i u apsolutnom apsurd? A upravo se danas s novim naglascima, više nego prije, postavlja staro pitanje o smislu života,⁸⁰ što Crkvi daje novu šansu.

6. POMACI U NAŠIM KONKRETNIM POSTUPCIMA

Izgleda da je pred nama *slobodno vrijeme* kao zadatak, Radno se vrijeme sve više skraćuje a slobodno je u trajnom porastu. Nuda se čovjeku zaista kao „slobodno” u svrhu odmora i izgradnje onih vidika osobnosti koji su radnim, striktno planiranim vremenom prikraćeni. Slobodno vrijeme za igru, radost i spontanost je reakcija na strukture i institucionalnost, stalnu nepokretnu zakonitost, ropstvo uz stroj i automatizaciju rada. „Ne rađa se ništa ni dobro ni pravo”, reče J. Moltmann, „ne proizlazi li iz zamaha radosti i žara ljubavi.”⁸¹

Taj teolog smatra da Crkva, danas već prilično oslobođena socijalnog rada, treba da ozbiljno razmišlja, da uči i planira kako bi čovjeku pomogla prikladno ljudski i kršćanski sprovoditi slobodno vrijeme. Zadatak je neophodan jer je slobodnog vremena sve više. Zarđalu čovjekovu maštu trebalo bi opet staviti u pogon u plemenitoj radosti i spontanosti, a od bogoslužja učiniti pravo veselje u zdravoj, plemenitoj i svetoj „opuštenosti”.

H. Cox, poznat po knjizi *Svjetovni grad* (koja je, na žalost, u mnogome bila neutemeljena), nastoji sada biti praktično senzibiliziran za stvarnost, pa već 1969. piše knjigu pod naslovom *Blagdan besplosličara*. Misao mu je: „industrijski čovjek” u zaglušnoj buci i neprestanoj trci izgubio je maštu i sposobnost da si nedjelju, praznik, vikend učini lijepim i privlačnim, da se odmori od hitnje, od zaskrbljenosti opusti, od buke oporavi. Ako i ode daleko od redovitog dnevnog boravišta, on te dane ipak provodi stereotipno, dosadno i besmisleno.⁸²

Ali pred nama je, štoviše, „poindustrijski čovjek” s udvostručenim slobodnim vremenom što rađa ne samo društveno nego i etičko pitanje. Zasićen gledanjem i slušanjem igara, rado bi se vratio na svetkovanje puno fantazije u kome bi sam bio činilac; vratio bi se na plemenitu radost koja zanosi i oduševljava, odmara i izgrađuje. Zaglušni uragani zvukova i bučnog veselja kako ih susrećemo osobito u glazbi, u filmu, svagdje – nerijetko su gruba reakcija na krute forme i zakonitosti. Da li itko razmišlja kako da se osposobi za „evangelizaciju kroz slobodno čovjekovo vrijeme”?

Treba pripomoći i evangelizaciju koju vrši *sama Biblija*. Istina, ima trijumfalizma u tome kad se kaže da je Biblija danas „najčitanija knjiga” na svijetu i da dopire do „granica zemlje”. Računa se da je do godine 1500. djelomično ili u cijelosti bila prevedena na 24 jezika, do 1800. na 71 jezik, do 1900. na 567 jezika, do 1928. na 856 jezika, a do danas na 1360 jezika u raznim izdanjima. Uzevši teoretski, 95 posto stanovništva naše planete ima priliku čitati dijelove Biblije

80 Usp. *Gaudium et spes*, 10; 18–19; 21 i dr.

81 J. MOLTSMANN, *Die ersten Freigelassenen der Schöpfung*, München 1971, str. 75.

82 Usp. H. COX, *The feast of the fools*, Cambridge 1969.

na vlastitom jeziku. Cilj je biblijskih društava (uglavnom protestantskih) unijeti Bibliju u svaku kuću, a Novi zavjet staviti u ruke svakog kršćanina.

Za Aziju se kaže da je „najreligiozniji“ kontinent svijeta: s tri monoteističke religije (židovstvom, kršćanstvom i islamom) u zapadnim dijelovima kontinenta, s četiri etičke religije (hinduizmom, budizmom, konfucionizmom i šintoizmom) na istoku Azije. Upravo je nevjerojatno da taj kontinent, nakon 2000 godina kršćanstva, ostade najmanje kršćanski na svijetu. Svega 49 milijuna katolika čini ondje 2, 3 posto stanovništva. Ovima valja pribrojiti 11 milijuna protestanata i 3 milijuna pravoslavnih. Oduzmemo li 30 milijuna filipinskih katolika, procenat se spušta na 0, 95 posto katolika u Aziji.

Gdje je razlog toj pojavi? O tome su pisane studije. Među ostalima spominjem J. Daniéloua koji, uz druge razloge, napose ističe „odsutnost kontemplativnog elementa“ u cjelokupnom katoličkom misijskom djelovanju. Karitas, sjajne škole svih vrsta, organizacije..., sve je ondje cvalo, ali je bilo, izgleda, malo „učitelja dubokog duhovnog života“. Gradilo se izvanredno mnogo, kršćanstvo se tumačilo iz katekizma, ali se jedva govorilo o „iskustvu Boga“. Mistički čovjek Azije bio je u mnogim krajevima kontinenta uvjeren da on posjeduje nešto dublje od kršćanstva: svoju religiju je uspoređivao s kršćanstvom (vidjevši ga izvana) i smatrao je da s konja ne može silaziti na magarca.

Uza sve to, u Indiji milijuni hindusa čitaju Bibliju, čak redovito pojedine dijelove. U Japanu, taj sekulariziranoj zemlji, od rata ovamo oblikovale su se „male zajednice“ izvan kršćanstva. Te zajednice imaju svoj ritam i dinamiku: vode se trenutačnim inspiracijama, održavaju sastanke, studiraju Bibliju, bave se društvenim aktivnostima. Iz rezultata jednog ispitivanja saznaje se: 20 posto obitelji ima domaći budistički ili šintoistički oltarić, dok 60 posto obitelji posjeduje Bibliju. Zanimljiv proces u tom 110-milijunskom narodu, u kome je svega 360.000 katolika, tj. 0, 3 posto od ukupnog stanovništva.⁸³

Taj fenomen, možda, više sugerira vlastito produbljivanje u molitvenoj dimenziji kršćanstva, sve do dubokog osobnog iskustva, negoli površno ili, neka bude i „odlično“, naviještanje sociološkog tipa. Čini se da su to zahtjevi i uvijek nove šanse za naš rad s čovjekom. Završimo ovaj odsjek M. L. West-ovim izrekom u romanu o papi. Papa Ćiril kaže: „Čekam i molim za veliki pokret, za velikog čovjeka koji će nas potresti i nanovo ponijeti u život, po uzoru muža kakav je bio Franjo Asiški. Što je on stvarno predstavljao? Potpuni raskid sa shemom povijesti, nenadanu i neprotumačivu obnovu kršćanskog duha...“⁸⁴

Smijemo li ovdje progovoriti i o *kontestaciji*, o kontestaciji kao postupku kršćanske autentične brige za čovjeka? Stvar može biti za diskusiju, ali nemojmo je smjesta odbaciti s negodovanjem, ni etiketirati.

Obična je, naime, pojava da se djeca protive i da ne slušaju roditelje, neobična je pojava da kršćani ne slušaju župnika, a sve do sablazni ide ne slušaju li redovnici poglavara ili biskupi Rim. Za mnoge je kontestacija protucrkveni stav.

83 B. WILLECKE, *Der religiös-sittliche Wandel in Japan*, u *Neue Zeitschrift für Missionswissenschaft* (1970), str. 253–265, posebno o tome 264.

84 M. L. WEST, *In den Schuhen des Fischers*, Wien-Basel 1964, str. 283.

Međutim, ne može se nijekati da riječ dolazi od ključnog biblijskog izraza „svjedočiti” – „martyrein”. Sv. Pavao opetovano upotrebljava riječ „syn-martyrein” – susvjedočiti kad govori o savjesti i Duhu Svetom, koji mi nešto „susvjedoče” (Rim 2, 15; 8, 16; 9, 1). Svjedočiti je nešto više negoli jednostavno „informirati”. Svjedočiti znači: imati udjela u nekoj stvari i za nju se založiti.

Kontestacija se, gledajući na naš predmet, sastoji u zajedničkom naporu da se s *legitimnim sredstvima* preobrazi „status quo” koji je vrijeme pregazilo. Kontestacija je *subjektivno* uvijek u pravu; to je javno događanje. Često se navodi Kristov primjer borbe protiv pismoznanaca i farizeja, protiv starješina naroda i velikih svećenika; možemo reći: protiv predstavnika legitimnog autoriteta izabranog naroda. Taj se primjer, čini se, ne navodi bez dubokih razloga. Krist Gospodin je ovim vodama namijenio i doznačio manje mogućnosti negoli carinicima i javnim grešnicima. Čitajući Markovo evanđelje, poglavlje 2. i dalje, dobiva se dojam da je Isus *sistematski* liječio u subotu, čime je htio nešto snažno naglasiti; dobiva se dojam da je družeci se s grešnicima, upravo trazio prigodu protiv ovih kasta. U lice im je govorio da će carinici i bludnice biti pred njima u kraljevstvu Božjem (Mt 21, 30–32). Izriče protiv njih prokletstvo za prokletstvom (sjetimo se Matejeva 23. poglavlja!). To je, eto, Isus „kontestator”. Svoju je kontestaciju platio životom. Sudeo je i krivo osudeo i od civilnog i od vjerskog (legitimnog!) autoriteta i smaknut je zajedno s dva zločinca (Lk 23, 33).

Smijemo li sad postaviti pitanje koncilski obnovljene moralke: nije li Krist nama „praktična norma moralnog ponašanja”? I, prema Pavlu (Fil 2, 5), nismo li dužni slijediti Isusa („sequela Christi”)? Sigurno, mi smo naučeni na jedan vid nasljedovanja u njegovu poniženju, njegovoj kenozu, križu. To je ispravno. Manje smo gledali njegovu hrabrost da ide protiv zakona, struktura, institucija – u mjeri u kojoj su se ovi opirali Duhu Svetom. Izgleda da bi kontestaciju trebalo, dakle, promatrati kao jedan od bitnih elemenata kršćanskog života uz kenozu i zajedno s njom. Izgleda da bi kenozu bez kontestacije bila odviše laka. Kontestacija bez kenoze ne bi bila prava, pa bi prije ili kasnije završila u frustraciji. Kad idu zajedno, tada je dobro i ispravno. Krist je u praksu sproveo svoju kenozu kad je kontestirao, naravno, bez uspjeha i prihvatio smrt progonjenog proroka. Nije li, radi toga, možda, morao nekontestirati, biti mirniji, trezniji i razboritiji?

A zaključak? Taj, čini se, ne može biti nego slijedeći: ako je Krist Gospodin kontestirao, pravo na kontestaciju – uzevši načelno – ne može biti kontestirano. Jasno je, to pravo ima svoje granice, naglasio je i papa Pavao VI.: „Nećemo kontestirati kontestaciju, tu potrebu obnove, koja je iz mnogih motiva i unutar određenih granica *legitima i nužna*. Ali u provođenju treba da smo umjereni.”⁸⁵ Naravno, ne radi se o kontestaciji vjerskih istina ni moralnih principa („Sve što naučavaju, činite, ali...”). Gospodin je rekao da ni „jedno slovice, ni jedan potezić iz Zakona neće proći” (Mt 5, 18).

Istina, kontestatori su uvijek neugodni, nerijetko nastupaju afektivno – jer je u njima ideja poprimila stanovitu temperaturu. Ali povijest Crkve govori da potis-

85 Cit. Y. CONGAR, u *Spiritus* (Paris), 1969/38, str. 126.

kivana kontestacija rađa komplekse i napetosti unutar samog njenog organizma. Crkva je „na putu” i sastavljena je od grešnika, u trajnoj je potrebi pokore i obnove (LG 8). Ona neće u zametku ugušiti kritike – od Vatikanske kurije, do župskih vijeća i do konkretnog rada s ljudima, nego će u poniznosti razmotriti ono što joj djeca prigovaraju i prihvatiti ono što je u tome dobro.

Ključna je riječ Novoga zavjeta također „parhesia” – „otvorena jasna riječ”. Rob nije posjedovao slobodu otvorene jasne riječi: uvijek se morao pokoriti. Mi, slobodna djeca Očeva, kaže J. V. Kopp, „nemamo se ničega bojati”, slobodno i s povjerenjem mu možemo govoriti. Dosljedno, zar da se bojimo govoriti pred ljudima, pred braćom i sestrama u Crkvi, kojima je svima stalo do što savršenijeg napretka iste Crkve?⁸⁶ Čini se, međutim, da ima u Crkvi tema koje, dođuše, nikako ne spadaju na vjeru ni vječne principe morala, ali na koje je stavljena hipoteka. K. Rahner nabraja čitavu seriju takvih tema u knjizi *Strukturwandel der Kirche als Aufgabe und Chance*, i bio je zbog toga kontestiran od autoriteta.⁸⁷

Mnogo toga bi još trebalo reći o *sredstvima priopćavanja* i o *karitasu*. No o tim je temama bilo obilno govora i u našem domaćem tisku.

ZAKLJUČAK

Postavimo još jednom početno pitanje: čemu služi ovo naše ovako zamišljeno i izvedeno predavanje? Čini se da je odgovor, nakon *panorame* problema koju smo predočili, jasan. Samo je jedan neposredan cilj, naime, da razmatrajući – prema onome što nam donose ta „puncta meditationis” – o brizi za čovjeka u Crkvi danas, mi svećenici, dušobrižnici na terenu u praksi, preko kojih se briga Crkve za čovjeka prvenstveno ostvaruje, osjetimo, iskusimo, doživimo živu *potrebu* našeg uvijek novog ažuriranja u svim horizontima naših zalaganja, kako bi ta diakonia bila zaista što adekvatnija.

Na pitanje, dakle, ovog Tečaja: „Može li Crkva danas služiti čovjeku?” – pretpostavivši cjelovitost i rast naše unutrašnje vjerničke i svećeničke egzistencije – mislim da možemo istinito i oduševljeno odgovoriti: može, pod određenim uvjetom! Uvjet je da se *oblik* služenja trajno prilagođava potrebama i zadacima, znakovima i imperativima vremena, točno onako kako to zahtijeva sadašnji Papa u središnjem dokumentu svog pontifikata:

„Budući, dakle, da je taj ČOVJEK PUT CRKVE, put njezina svakidašnjeg
života i
iskustva, njezina
poslanja i
napora, suvremena Crkva mora uvijek na
nov način biti svjesna
prilika u kojima taj čovjek živi, mora biti svjesna

86 J. V. KOPP, *Freimütiges Gespräch in der Kirche*, u *Das neue Buch*, Luzern 1962, str. 8.

87 K. RAHNER, *Strukturwandel der Kirche*, itd., osobito str. 100–108 (v. bilj. 13).

*njegovih mogućnosti, koje stalno dobivaju
nova usmjerenja te se tako i iskazuju.*

U isto vrijeme Crkva mora biti svjesna
opasnosti koje na čovjeka vrebaju.

Također, Crkva mora biti svjesna svega onoga što izgleda
protivno nastojanju koje ide za tim „da ljudski život postane sve
čovječniji” (GS 38; Populorom progressio 21), kako bi
sve ono od čega je taj život sačinjen odgovaralo pravom
ljudskom dostojanstvu...

Crkva mora biti svjesna svega što je
*protivno tom razvitku.*⁸⁸

⁸⁸ *Otkupitelj čovjeka*, tč. 14 (v. bilj. 1). Kako mi se ovaj tekst čini upravo programatski za našu temu, to sam želio posebno naglasiti i istaknuti, podvući i rasporediti sve one vidove koji mogu više pomoći našem razmatranju.